

ВІДГУК

офіційного опонента доктора наук з державного управління, професора
Мороза Володимира Михайловича на дисертаційну роботу
Тогобицької Віолети Джемалівни на тему «Механізми державного
регулювання соціально-економічних ризиків України в умовах
діджиталізації», поданої на здобуття наукового ступеня доктора наук з
державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного
управління

Актуальність обраної теми дослідження. Діджиталізація – це глибоке проникнення цифрових та інноваційних технологій до бізнес-процесів, економіки, публічного управління, господарства, комунікацій. Перехід економіки та систем управління до ери цифрових можливостей привело до необхідності діджиталізації управлінських процесів, запровадження цифрових продуктів з метою задоволення попиту на ринку.

У сучасних умовах розвитку глобалізації, світової пандемії, вітчизняної суспільно-політичної й економічної кризи необхідним завданням державних інститутів і публічних інституцій є вчасна нейтралізація впливу цих негативних факторів. Воно вимагає, у свою чергу, комплексне визначення й оцінювання соціально-економічних ризиків в Україні на всіх рівнях управління, що дозволить забезпечити оперативне подолання фази кризи та рецесії в нашій державі. У той же час, одна з ключових проблемних питань формування та реалізації механізмів державного регулювання соціально-економічних ризиків полягає в недостатній увазі не тільки до дослідження цих ризиків, а й до чинників та умов прискорення соціально-економічного розвитку України та всього світу, що акумулюють довгострокові перспективи такого розвитку. Цим надзвичайно важливим і складним питанням є діджиталізація усіх сфер суспільної життєдіяльності, економіки та публічного управління.

Варто відзначити, що значна більшість управлінських рішень у сфері

державного регулювання приймається на основі екстраполяції статистичних даних, що дозволяє спрогнозувати посилення діючих тенденцій. Проте вплив діджиталізації на ці процеси як можливої загрози та потенціалу для соціально-економічного розвитку держави та її регіонів поки що належним чином не розглядається.

Таким чином, комплексне державне регулювання соціально-економічних ризиків України в умовах діджиталізації є однією з ключових причин, що визначає масштаб поточної кризи на вітчизняних теренах і зумовлює необхідність якісної зміни регулюючих інституційних, організаційних, ресурсних та інших управлінських систем.

Зазначені обставини дозволяють стверджувати, що на сьогодні необхідне формування науково обґрунтованих підходів до визначення механізмів державного регулювання соціально-економічних ризиків на основі інноваційного управлінського інструментарію. Застосування таких підходів дасть змогу досягти раціонального співвідношення участі державних інститутів, бізнесу і населення у вирішенні проблеми ефективного регулювання соціально-економічного розвитку, що має перейти на інноваційний шлях на тлі підвищення рівня й якості життя українців в умовах оновлення наукових знань щодо його діджиталізації. Усе зазначене доводить актуальність і своєчасність даного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота є частиною наукового дослідження питань формування та реалізації державного управління в соціально-економічній сфері, виконаних безпосередньо автором і з його участю в межах науково-дослідної роботи Національного університету цивільного захисту України за такими темами: 1) «Розробка механізмів державного управління соціально-економічною сферою та її галузями в контексті забезпечення безпеки українського суспільства» (ДР № 0118U001007), у межах якої дисертант визначила підходи до підвищення результативності механізмів державного регулювання соціально-економічними ризиками в умовах цифровізації;

2) «Розробка наукових основ державного управління у сфері безпеки ринку соціально-економічних послуг України з точки зору цивільного захисту» (ДР № 0115U002035), у якій автором обґрунтовано концепт розвитку державного регулювання соціально-економічними ризиками в умовах діджиталізації.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх вірогідність. Теоретичною основою дослідження стали фундаментальні положення теорії публічного управління, дослідження вітчизняних і зарубіжних науковців та практиків щодо проблем формування і реалізації проблем інформаційної безпеки у контексті процесів діджиталізації усіх сфер життя суспільства.

Сформульовані автором наукові положення, висновки та рекомендації, що містяться у дисертації, логічні та послідовні. Сама дисертаційна робота є чітко структурованою, з логічним викладенням матеріалу та обґрунтованістю висновків. У роботі досягнуто поставлену мету, яка полягала у здійсненні цілісного науково-теоретичного аналізу принципів, закономірностей формування змісту механізмів державного регулювання соціально-економічних ризиків в умовах «діджиталізації» України, та обґрунтуванні підходів до вдосконалення механізмів її реалізації на різних рівнях публічного управління.

Аргументація теоретичних положень і отриманих висновків здійснювалась автором на основі комплексу загальнонаукових і спеціальних методів. Для досягнення зазначеної вище мети дослідження і вирішення поставлених завдань дисертантом широко використовувалися загальні та спеціальні методи наукового пізнання.

Дисертаційне дослідження побудовано на системному, синергетичному та програмно-цільовому підходах, а також сукупності методів, які забезпечують їхню реалізацію, а саме:

1) *факторного аналізу, синтезу й абстрагування* (під час дослідження соціально-економічних ризиків в умовах діджиталізації як об'єкта

державного регулювання, а також розкриття змісту науково-методологічної проблеми щодо його механізмів);

2) *логічного узагальнення та історичної формалізації* (для розкриття методології дослідження концептуальних засад теорії діджиталізації управління соціально-економічних систем, а також чинники й умови їх державного регулювання);

3) *індукції, дедукції, системного та діалектичного аналізів* (з метою дослідження системи органів державної влади у сфері діджиталізації);

4) *порівняння, вибірки й опису* (під час з'ясування генези організаційного та правового забезпечення державного регулювання соціально-економічних ризиків в умовах діджиталізації в Україні та за кордоном);

5) *групування, моделювання та прогнозування* (з метою обґрунтування концепту розвитку механізмів державного регулювання соціально-економічних ризиків в умовах діджиталізації, а також для теоретичного узагальнення положень дисертації та формулювання її висновків і пропозицій щодо вдосконалення системи державного регулювання в цій сфері).

Аналіз наукових доробок стосовно необхідності та меж державного втручання у регулювання питань соціально-економічних ризиків в умовах, діджиталізації а також підходів до визначення змісту державної політики у сфері інформаційної безпеки дало дисертантки підстави визначити основні складові державного регулювання процесів діджиталізації різних сфер життя в Україні.

У дисертаційному дослідженні запропоновано розв'язання актуальної наукової проблеми в галузі науки публічного управління та адміністрування – теоретико-методологічне обґрунтування й розроблення практичних рекомендацій щодо розвитку механізмів державного регулювання соціально-економічних ризиків України в умовах діджиталізації.

У цьому контексті вперше запропоновано концепт розвитку механізмів державного регулювання соціально-економічними ризиками в умовах діджиталізації, який передбачає послідовне й узгоджене застосування обґрунтованих науково-теоретичних і практико орієнтованих підходів. Ці підходи дозволили визначити парадигмальність і дихотомічність зазначених механізмів, щодо характеристики яких відсутня єдина наукова позиція, а також уніфікована класифікація ризиків, що виникають через розвиток діджиталізації. З цією метою окреслено алгоритм формування соціально-економічних ризиків, а також особливості їхнього подальшого програмно-цільового планування й оцінювання в межах такого регулювання.

Автором в роботі вдосконалено теоретико-методологічні підходи до оцінки соціально-економічних ризиків України в умовах діджиталізації за допомогою інтегральних рейтингових показників. До них віднесено ключові індикатори основних міжнародних рейтингів, що оцінюють рівень розвитку ІКТ і регуляторне середовище країн у досліджуваній сфері, а саме: Індекс ООН з розвитку електронного урядування EGDI (E-Government Development Index); Індекс мережевої готовності NRI (WEF/WIT-SA Networked Readiness Index); Індекс цифрової конкурентоспроможності WDCR (IMD World Digital Competitiveness Ranking); Індекс цифрової економіки і суспільства (The Digital Economy and Society Index DESI); Індекс обмежень торгівлі цифровими послугами Digital STRI (Digital Services Trade Restrictiveness Index). Застосування систематизованих показників дозволило здійснити порівняння відповідних показників України з показниками інших країн світу, а також визначити окремі компоненти, які формують загальні показники світових рейтингів, побудувати профілі України за окремими індексами.

Також автором обґрунтовано шляхи розвитку системи державного регулювання соціально-економічними ризиками в умовах діджиталізації із застосуванням положень SWOT-аналізу з метою необхідності підвищення

результативності функціонування цієї системи. Використання положень SWOT-аналізу дозволило окреслити можливості, загрози та перспективи розвитку діджиталізації в Україні. У межах окреслених перспектив її впровадження визначено, що особливе місце займає розвиток державної регіональної політики, з метою забезпечення якого надано організаційно-методичні рекомендації щодо формування регіональних стратегій і програм розвитку діджиталізації.

Здійснено порівняльний аналіз рівня діджиталізації економіки і суспільства за кордоном відповідно до рейтингу глобальної цифрової конкурентоспроможності. У цьому контексті визначено тенденції повсюдності впровадження електронного уряду в різних країнах світу та в Україні, у т.ч. шляхом надання мобільних послуг населенню. Обґрунтовано здійснення прогнозування перспективної кількості соціально-економічних ризиків України через використання детермінованої моделі регресивного аналізу. З його допомогою з'ясовано, що протягом 2020–2024 рр. спостерігатиметься поступове збільшення загальної кількості таких ризиків в Україні в умовах діджиталізації.

Достовірність, наукова новизна одержаних результатів. Достовірність результатів дисертаційної роботи базується на використанні сучасних прийомів та методів у проведенні наукового дослідження. До найбільш важливих результатів, що характеризують наукову новизну дослідження належать ті, у межах яких *уперше*:

– обґрунтовано методологічні засади проблематики державного регулювання соціально-економічних ризиків України в умовах діджиталізації з позиції врахування її синергетичності та забезпечення при цьому стратегічності державного регулювання в цій сфері, що дозволили наполягати на узгодженні низки стратегічних документів, а саме: указу Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року», Стратегії сталого розвитку України та Концепції розвитку

штучного інтелекту в Україні.

– визначено кільцеву модель впливу діджиталізації на соціально-економічні проблеми, процеси й показники в державі та регіонах, що передбачає вдосконалення механізмів державного регулювання в цій сфері в межах певних напрямків («сліпих зон»), серед яких виокремлено, насамперед, такі, як: соціальні ризики в державній та регіональній політиці, ринок праці, міграційні процеси, екологічна стійкість та інноваційність.

Автором також удосконалено:

– теоретико-методологічні підходи до оцінки соціально-економічних ризиків України в умовах діджиталізації за допомогою інтегральних рейтингових показників – ключових індикаторів основних міжнародних рейтингів, що оцінюють рівень розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та регуляторне середовище країн в зазначеній сфері, а саме: Індексу ООН з розвитку електронного урядування EGDI (E-Government Development Index); Індексу мережевої готовності NRI (WEF/WIT-SA Networked Readiness Index); Індексу цифрової конкурентоспроможності WDCR (IMD World Digital Competitiveness Ranking); Індексу цифрової економіки і суспільства (The Digital Economy and Society Index DESI); Індексу обмежень торгівлі цифровими послугами Digital STRI (Digital Services Trade Restrictiveness Index), що дозволило здійснити порівняння відповідних показників України з показниками інших країн світу, визначити окремі компоненти, які формують загальні показники світових рейтингів, побудувати профілі України за окремими індексами та визначити результативність механізмів державного регулювання соціально-економічних ризиків України в умовах діджиталізації;

– шляхи розвитку системи державного регулювання соціально-економічними ризиками в умовах діджиталізації із застосуванням положень SWOT-аналізу, що дозволив окреслити можливості, загрози та перспективи розвитку діджиталізації в Україні, серед яких (перспектив) визначальне місце відведено вдосконаленню державної регіональної політики, з метою

забезпечення дієвості якого надано організаційно-методичні рекомендації щодо формування регіональних стратегій і програм розвитку діджиталізації.

Крім того, *дістали подальшого розвитку*:

– положення про те, що процес діджиталізації суспільства, управління та економіки є перспективною реальністю сучасності, що являє собою комплексну інтегровану систему гнучких технологій і комунікацій інтелектуального суспільства, яка забезпечує вирішення актуальних завдань розвитку суспільства, реалізувати яку прагне сучасна держава за допомогою безперервного розвитку, зміни, підвищення гнучкості, адаптивності, обміну інформацією та реалізації операцій у режимі реального часу;

– механізми розвитку економіки та систем управління у сфері діджиталізації, що розглядаються як еволюційний процес розвитку суспільства до нових інформаційних систем, в яких «обмін даними між учасниками процесів у режимі онлайн прийшов на зміну аналоговій взаємодії та зачіпає всі галузі економіки та управління, а також сприяє більш динамічному розвитку держави»;

– визначення напрямів удосконалення механізмів державного регулювання соціально-економічних ризиків України в умовах діджиталізації через: законодавче, організаційне, техніко-технологічне забезпечення доступності електронних послуг; перехід системи державного регулювання на всебічну діджиталізацію; подальше впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у сферу взаємодії між державою, населенням та приватним сектором, як необхідної передумови залучення громадянського суспільства у процеси прийняття та реалізації важливих державно управлінських рішень в умовах існуючих ризиків та викликів сьогодення з метою розвитку «цифрового» суспільства відповідно до існуючих передових світових практик та подальшої європейської інтеграції України.

Повнота викладу основних положень дисертації в опублікованих працях.

Основні положення дисертаційної роботи опубліковано в 28 наукових працях, зокрема, в 1 одноосібній монографії, у 23 статтях, з яких 3 – у наукових виданнях, опублікованих у наукометричних базах Scopus, Web of Science, 16 – у фахових наукових виданнях України з державного управління, 4 статтях у наукових періодичних виданнях інших держав з обраного напрямку дослідження, а також 4 тезах у матеріалах науково-практичних конференцій.

Ключові положення та результати дисертаційного дослідження оприлюднено на таких науково-комунікативних заходах: Міжнародній науково-практичній конференції «Державне управління в Україні: виклики та перспективи» (м. Запоріжжя, 2019 р.); Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика» (м. Харків, 2020 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Державне управління в Україні: виклики та перспективи» (м. Запоріжжя, 2020 р.); Круглому столі «Формування дієвих механізмів державного управління з забезпечення державної безпеки» (м. Харків, 2021 р.).

Оцінка змісту дисертації, її завершеності та відповідності встановленим. Дисертація оформлена у відповідності до чинних вимог. Робота написана науковим стилем, у тексті є необхідні посилання на джерела, що цитуються. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків за розділами, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Список використаних джерел налічує найменувань.

Практичне значення одержаних автором результатів.

Теоретико-методологічні положення дисертаційної роботи доведено до рівня конкретних концептуальних і науково-методичних висновків, пропозицій та рекомендацій щодо організаційно-правового забезпечення розвитку державного регулювання соціально-економічних ризиків в умовах

діджиталізації. Ідеї, наукові результати, висновки та розробки, викладені в дисертаційній роботі, отримано автором самостійно.

Доцільність розробки прогнозу та застосування наукових підходів до державного регулювання соціальних ризиків, у т.ч. виникнення надзвичайних ситуацій, із застосуванням цифрових технологій підтверджується Державною службою України з надзвичайних ситуацій (довідка про впровадження № 08-313/01 від 25.10.2021 р.).

Авторські пропозиції щодо використання ІКТ та інших цифрових технологій, необхідних для оперативного надання послуг населенню, ураховані Головним управлінням Державної служби України з надзвичайних ситуацій у Полтавській області (довідка про впровадження № 61-01-6673/61-09 від 21.10.2021 р.).

Крім того, запропоновані рекомендації щодо системного формування й оновлення цифрових компетентностей у працівників органів публічної влади, а також розробка стандарту таких компетентностей застосовувалися Харківською обласною державною адміністрацією (довідка про впровадження № 03-02-03/1536 від 08.11.2021 р.).

Результати проведеного дисертантом дослідження використовувалися також у навчальному процесі Національного університету цивільного захисту України при викладанні дисциплін «Концептуальні засади взаємодії політики й управління» і «Право в системі публічного управління та адміністрування» (акт № 21 від 26.08.2021 р.).

Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації:

У цілому надаючи позитивну оцінку дисертаційному дослідженню Тогобицької Віолети Джемалівни, слід вказати на окремі дискусійні положення дисертації та висловити такі зауваження:

1. У першому розділі дисертації автор наполягає на тому, що цифрова трансформація в сучасних умовах має ряд особливостей і переваг, які

позначаються на діяльності всіх управлінських і господарюючих суб'єктів. Проте з тексту роботи не зовсім зрозуміло, у чому полягають ці переваги.

2. У тексті дисертаційного дослідження автор достатньо часто використовує поняття «цифрова трансформація». При цьому автор справедливо вважає, що цифрова трансформація торкнеться всіх галузей економіки та управління, але цей висновок, на наш погляд, потребує уточнення.

3. У продовження варто відзначити, що в дисертаційній роботі автором використовуються такі поняття, як «цифрова трансформація» і «цифровізація» (с. 44, 124, 262 тощо). Це цілком справедливо з огляду на проблематику дослідження. Разом із тим, вважаємо, що в цьому контексті було б логічним розмежувати ці поняття.

4. Цілком справедливо у дослідженні автором визнається необхідність для сучасної цивілізації переходу до нових технологічних укладів, які потрібно розглядати як еволюційний етап розвитку суспільства. Виходячи з цього, було б логічним розкрити основні етапи розвитку людської цивілізації в цьому сенсі.

5. У параграфі 4.3 автором відзначається, що здійснення державної регіональної політики має стати важливим аспектом при формуванні та реалізації діджиталізації та цифрової економіки. Крім того, автор справедливо вказує на спектр регіональних проблем у цій сфері. Для їхнього вирішення в межах державної регіональної політики має передбачатися використання можливостей діджиталізації. На наш погляд, робота тільки б виграла, якби автор більш ґрунтовно розкрив би це питання.

Висловлені зауваження не зменшують загальної позитивної оцінки рівня виконання дисертаційної роботи, її теоретичної цінності та практичної значущості.

Загальний висновок по дисертаційній роботі

Дисертаційна робота Тогобицької Віолети Джемалівни на тему «Механізми державного регулювання соціально-економічних ризиків України

в умовах діджиталізації» є завершеним науковим дослідженням, виконаним самостійно автором на актуальну тему. Робота містить теоретичні розробки та практичні пропозиції, спрямовані на удосконалення механізмів державного регулювання соціально-економічних ризиків в умовах діджиталізації та реалізації державної політики у сфері цифровізації в Україні.

Актуальність і новизна, важливість одержаних здобувачем наукових результатів, їх обґрунтованість та достовірність, а також практична цінність сформульованих положень й отриманих результатів у сукупності становлять необхідні підстави для висновку про те, що дисертаційна робота «Механізми державного регулювання соціально-економічних ризиків України в умовах діджиталізації» відповідає вимогам МОН України, які висуваються до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління, та відповідає пунктам 13 і 14 “Порядку присудження наукових ступенів”, а її автор – Тогобицька Віолета Джемалівна – заслуговує присудження наукового ступеня доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління.

Офіційний опонент:

завідувач кафедри
соціології і публічного управління
Національного технічного
університету «Харківський
політехнічний інститут»,
доктор наук з державного
управління, професор

